

גשוקו אלול שהפסחו קציון זה קשבו עטרי

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה במי שנטל ידיו לאכילת פת, ורוצה לנגב בחלוקו את ידיו הרטובות, האם כאשר כוונתו כדי לנגב הכתמים שיש על חלוקו, יש בזה משום 'קשה לשכחה'.

מקור ענין קשה לשכחה בניגוב ידיים בחלוקו [א] כתב בספר התשב"ץ (סי' רפ"ז): "ואינו מנגב ידיו בחלוקו, וגם אינו מניח כליו תחת מראשותיו, לפי שהוא קשה לשכחה". והמ"א בס' קנ"ח סקי"ז העתיק דבריו לענין ניגוב ידיו בחלוקו.

[ב] והנה מה שכתב בתשב"ץ שם: "וגם אינו מניח כליו תחת מראשותיו, צע"ק מה הרבותא, שהרי בהוריות י"ג ב' מנו הדברים הקשים לשכחה, וזכרו ענין זה דאינו מניח כליו תחת מראשותיו, אך כלל לא הזכירו את ניגוב הידים בחלוקו, וא"כ מהו הלשון 'וגם' שנקט.

ואולי טעמו משום שענין זה שלא להניח כליו תחת מראשותיו, הובא בגמ' רק בשם 'יש אומרים', ולכן אינו לכו"ע כשאר הדברים. אך אמנם עדיין צע"ק, שסוף סוף ענין הכלים הוזכר בגמ', ואילו הא דאינו מנגב ידיו לא נזכר שם.

אם נזכר בש"ס ענין קשה לשכחה על ניגוב הידים [ג] אכן ראה זה חדש, בארחות חיים (לר' אהרן מלוניל, הל' ת"ת, אות כ"ה) כתב: "גרסינן במס' הוריות... ה' דברים משכחין תלמוד... וי"א... והמניח כליו תחת מראשותיו, תלמוד... וי"א... לחלוקו". הרי שלראשונים היה כזו גירסא בגמ', ואולי גם התשב"ץ היה לו הגירסא בגמ' כן, וממילא ראה את ב' הענינים שוין לחיוב באותה מידה, ששניהם נזכרו בגמ'.

חילוק בין נט"י כדינו לנט"י בסבילה או ברביעית בבת אחת

[ד] ויש לדקדק מלשון 'ואינו מנגב ידיו', שכוונת הדברים, כל שעסקו ומטרתו בניגוב הידים, הוא קשה לשכחה כשמנגב בחלוקו. אבל כשעסקו בניגוב חלוקו, אלא שמנגב החלוק בידיו, אין בזה משום קשה לשכחה.

וי"ל נפק"מ בזה, לפי מה שכתב הלבוש בסו"ס קנ"ח לרד"ק בענין דין ניגוב הידים מהמים שעליהם, אם יש דין לנגב במטפחת דוקא, או שאפשר להניחם להתנגב מעצמם, וכתב, שאם מטביל ידיו, או ששופך רביעית בבת אחת, שנטהרו הידים והמים לא נטמאו, שאז יכול לאכול מיד כשנגבו הידים מאליהם. מה שאין כן בנוטל כדינו, שאז

1. ולדבריו יוצא, דהמילים 'ונתתם אתה' קאי על עם ישראל, ולא רק על משה ואהרן. אמנם ב'לבוש האורה' כתב על כך: "ואינו נכון, דא"כ 'ויתנו אותו לאלעזר' מיבעי ליה".

2. עוד ציינו הרבנים המשיבים שליט"א, לדברי המדרש בפרשתן (במדבר י"ט ב'), על דיבור הנחש, דאיתא שם: "אמר ר' שמואל בר נחמני, אמרו לו לנחש, מפני מה אתה מצוי בין הגדרות. אמר, אני פרצתי גדרו של עולם. ומפני מה אתה הולך ולשוך שותת, אמר, הוא גרם לי. ומפני מה כל חיה נושכת ואינה ממיתה ואתה נושך וממית, אמר להם, (קהלת י' י"א), אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון. אפשר, דאנא עביד כלום דלא מתאמר לי מן עליותא (-אפשר שאעשה דבר שלא נאמר לי מלמעלה). ומפני מה את נושך באבר אחד וכל האיברים מרגישים, אמר להם, ולי אתם אומרים, אמרו לבעל הלשון, שהוא כאן והורג ברומי...". וע"ע במה שהארכנו בתשובות למעניינא דסדרא' מגליון תקנ"ו, פרשת בראשית תשפ"א, אות ד'

המים שעל הידים טמאים, אז צריך לקנחם דוקא במטפחת, ולא שיתנגבו מאליהם, עיי"ש.

ולפי"ז אפשר לומר בנידו"ד, אם נטל כדינו, שאז יש דין שינגבם, ולא שינגבו מאליהם, אז גם אם הטעם שבוחר לנגב בחלוקו ולא בסתם מטפחת, הוא בשביל שעיי"ז מרויח שחלוקו מתנגב מאבק שדבק בו וכיו"ב, כיון שסו"ס עוסק בניגוב הידים, יש לחוש שקשה לשכחה, משא"כ אם הטביל ידיו, או ששפך רביעית בבת אחת, שאז גם בנתנגבו מאליהם שפיר דמי, א"כ כל מה שמנגבם כעת בחלוקו, אינו לצורך ניגוב הידים אלא לניקוי החלוק, ויש לצדד שבכה"ג לא צריך לחוש לקשה לשכחה, ואדרבא מבואר שבבת קב"ד א', בחומרת הדבר בענין חלוקו של ת"ח צריך שיהיה נקי מכל רבב (ועי' פרש"י ע"ז ט"ז ב' ד"ה פתיא אוכמא, וצ"ע).

[ה] אכן למעשה צ"ע אם אפשר לסמוך על סברא זו, די"ל שסוף סוף כעת נתנגבו ידיו בחלוקו, ואמנם אם רק מנער את ידיו על חלוקו באופן שהמים ניתזין שם לניגוב הכתמים, ואח"כ משפשף בידיו, בזה שפיר דמי, שלא אמר 'ומי נט"י המתנגבים בחלוקו', רק 'ואינו מנגב ידיו בחלוקו'.

מהדברים הנזכרים: מקור ענין קשה לשכחה במנגב ידיו בחלוקו (אות א'). גירסא מחודשת בענין הדברים המשכחים תלמודו, בגמ' בהוריות (אות ג'). נפק"מ בנידו"ד בין נט"י כדינו לנוטל ע"י טבילה או שנטל ברביעית בבת אחת (אות ד').

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, כיצד יש ליישב דברי רש"י (במדבר י"ט ב'), דמהתיבות: 'ויקחו אליך פרה אדמה' למדנו, לדעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר, עם מה שנאמר בפסוק (ויקרא כ"ד ב'): 'ויקחו אליך שמן זית זך, ושם לא פירש"י כן, שיקרא השמן על שמו של משה. בשאלה זו עמדו כמה ממפרשי התורה, ונביא ממקצת דבריהם וכדלהלן.

רבי חיים פלטיאל (במדבר שם) ביאר: "ותירץ מורי הרב, דלא קשיא מידי, דודאי 'אליך' דכל דוכתא לא דריש, כמו (שמות כ"ח א'), ואתה הקרב אליך, וכיוצא בהם הרבה. אלא הכא דרשינן, שהרי פרה אדומה למשה ולא אהרן נאמרה, כדכתיב (במדבר שם א') וידבר ה' אל משה ואל אהרן, וכתב בתריה (שם ג') ונתתם אתה, משמע דעל

ובהערה שם, בענין דיבור הנחש בחטא עץ הדעת. 3. עוד בענין את, עיין בתשובות לכתב חידה מגליון תכ"ד, פרשת חוקת תשע"ז.

4. עיין להלן מה שהבאנו בזה מספר 'מנחת שי'.

5. וראה דרכים נוספים בבאיור הפסוק על דרך הפשט, באלשיך, בספרו, אור החיים ופנים יפות ועוד הרבה.

6. לשון הגמ': עבדי להון נקירותא', היינו שהם חפרו את המערות, וכפרש"י שם: "עשו אמוריים מערות בצדי ההרים ונחבאו שם". אכן במדרשים הובא, שעם ההר בצורת יצירתו היה עם מערות רבות, כאשר מול כל מערה בהר האחד, היו בליטות מקבילות בהר השני.

7. ומעצם מחשבה זו של האמוריים שיוכלו להרוג את ישראל, משמע שחשבו שחלילה יוכלו להרוג את כל ישראל, והיינו שמדובר במעבר של גיא ארוך מאוד, שכל ישראל יוכל להכנס בו יחד, וכאשר כולם יהיו בו, יגעו בהם מלמעלה באופן שאין להם לאן לברוח ימין או שמאל, וחלילה יוכלו לבצע

תרוייהו קאי. אם כן מדוע כתיב 'אליך', הוי ליה למיכתב 'אליכם', אלא דודאי הכי קאמר, אף על גב דתרוייהו אני מזהיר, מכל מקום על שמך תהא נקראת". והיינו, דדוקא כאן דרשינן שתהא הפרה נקראת על שמו של משה, משום ששינה הכתוב ממה שדיבר קודם למשה ולא אהרן, ודיבר כעת רק על משה, ולכן דרשינן מכך, שתהא הפרה נקראת על שמו של משה.

וכעיי"ז ביאר הרא"ם (שם): "אמר זה (-השפחה נקראת על שמו של משה), מפני שכל מלאכת הפרה על ידי אלעזר בן אהרן היא עשויה, כדכתיב (שם ג'), ונתתם אתה אל אלעזר הכהן והוציא אתה וגו', ומשה לא נתעסק בה כלל. אבל גבי (שמות כ"ז כ') ויקחו אליך שמן זית זך, שלא באר בו הכתוב מי היה המתעסק בו, אמר ויקחו אליך, אזהרה למשה על שמן המנורה, שהוא עצמו יהיה מהמתעסקים בו". והיינו, דרק גבי פרה אדומה, שידוע לנו במפורש שמשל לא נתעסק בה כלל אלא רק אלעזר הכהן, ובכל זאת כתוב בה 'ויקחו אליך', בא הדבר ללמד שתהא נקראת הפרה על שמו של משה. אבל גבי שמן המנורה, שלא נאמר בפסוק מי הוא זה שנתעסק בה, על כן אנו מבארים התיבות 'ויקחו אליך' כפשוטו, שבא הדבר ללמד שעל משה להעסק בשמן.

ועוד ביאר הרא"ם: "ועוד, שאי אפשר לומר שם שנקרא על שמו, מאחר שאין השמן מהדברים הקיימים העומדים למשמרת, אלא הוא כלה. מה שאין כן אפר הפרה, שהיתה (שם ט') לעדת בני ישראל למשמרת". והיינו, שרק גבי פרה אדומה שעומדת למשמרת, ניתן לדרוש שנקראת היא על שמו של משה, ולא על השמן שהוא כלה ולא נשאר לדורות.

וב'גור אריה' (שם) ביאר: "והא דכתיב בפרשת אמור ויקחו אליך שמן זית, לא קשיא, דהתם כן פירושו, שיקחו הם שמן זית לך, והם אינם צריכים לעשות שום דבר, רק שיקחו שמן זית, ואתה תהיה גומר את מצותו ליתן אותו לאהרן הכהן, ולצוות לו שיערוך אותו אהרן. אבל כאן, דכתיב בתריה ונתתם אתה אל אלעזר הכהן, אם כן היו ישראל מתעסקין בנתינתה לאלעזר, אם כן למה כתב 'ויקחו אליך', והרי אלעזר שליח ישראל היה...". והיינו, דגבי לקיחת השמן אנו מבארים, שישאל צריכים לעסוק רק בלקיחת השמן, ומשה הוא זה שגומר את המצוה בנתינתו לאהרן. אבל גבי פרה אדומה, שישאל עצמם היו מתעסקים בנתינתה לאלעזר הכהן, ממילא למדנו מתיבות 'ויקחו אליך', שתקרא הפרה על שמו של משה.

את זממם לעשות בהם כליה. וע"ע להלן בגירסת המדרשים.

8. ובאהבת איתן על העין יעקב בברכות שם הקשה בשם ספר 'צדה לדרך', שבספרי פרשת בהעלתך מבואר, שהענין היה הולך לפני ישראל, והוא זה שיישר לפנייהם את הדרך, ומדוע אמרו כאן שהארון הלך לפנייהם ליישר את הדרך. ותירץ, שהיות ובמיתת משה נסתלקו ענני הכבוד, הגם שחזרו בזכות משה לאחר זמן, באותה שעה עדיין לא חזרו, ולכן נעשה נס זה על ידי הארון.

ולפי"ז אפשר לתרץ בדרך אחרת, את שאלת האחרונים, כיצד יתכן והאמוריים לא ידעו מדבר זה שה' מיישר לפני ישראל את כל ההרים, הרי נס זה היה תמידי בארבעים השנה האחרונים, ובוודאי נתפרסם בכל העולם, הכיצד לא ידעו דבר זה (עיין בבן יהוידע שם שכתב: "מאת ה' היה הדבר, שטמטם לבם ולא שמו לב על מעשיו של הארון ולא ראו את הנולד"). לאור האמור מיושב באופן מיוחד, שאכן האמוריים ידעו שהענין מיישר את הדרך, אך

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, איזה דבר הנעשה לזכרון שלא לחטוא בלשון הרע, אינו נצרך בשעה שעוסקין בתורה.

התשובה היא, עשיית נחש הנחושת, שעשה משה רבינו לזכרון לישראל שלא לחטוא בלשון הרע, לא היה נצרך בזמן חזקיהו המלך, כיון שהיו אז עוסקין בתורה, וזהו תקנתו של בעל לשון הרע שיעסוק בתורה, וכדלהלן.

דהנה כתב היעירות דבש' (חלק א' דרוש ט"ו): "וכבר שאלו בגמרא (חולין ו' ב'), על מה שכתוב בחזקיהו (מ"ב י"ח ד'), וכתת נחש הנחושת, למה כל המלכים הצדיקים שקדמוהו (לחזקיהו) לא כתתוהו (לנחש). אבל הענין, כי ענין תלית נחש על הנס, כי היה בהם מדברים לשון הרע, ולכך באו נחשים כנודע, כי זהו עונש לשון הרע ישכנו נחש. ולרפאות לבעלי לשון הרע, צוה השם לתלות על נס נחש, להורות כי קודם החטא היה הנחש בגרם המעלה, כדכתיב (בראשית ג' א'), והנחש היה ערום מכל חית השדה וגו', וע"י חטא לשון תרמית, ירד מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, (שם י"ד) על גחנה תלך. ממנו ילמדו כל בעלי לשון הרע מה שסופם יהיה, ויתנו מחסום לפיהם, (איכה ג' כ"ח) ישב בדרך וידם, ולכך כל הרואה אותו (-את הנחש) יחיה, ולכך לא כיתתו (-המלכים שקדמו לחזקיהו), מפני שלא חשו להיזקו נגד תועלתו, לבטל בעלי לשון הרע, שהוא קוץ מכאוב יותר מכל... ולכך נמנעו מלכים לבטלו ולכתותו... אמנם בימי חזקיהו, שכבר דרשו חז"ל (סנהדרין צ"ב ב'), (ישעיה י' כ"ז) וְחַבַּל עַל מַפְיָי שִׁמּוֹן, שלא היה תינוק ותינוקת שלא היה בקי בחדרי תורה, וא"כ אין כאן חשש ללשון הרע כנ"ל, כי תקנתו של לשון הרע בתורה כנ"ל, ולכך כתת נחש הנחושת". ומבואר, דמפני שתקנתו של בעל לשון הרע שיעסוק בתורה, ממילא בזמן חזקיהו המלך שכולם היו עוסקין בתורה, שוב לא היו צריכים זכרון לחטא הלשון ע"י נחש הנחושת, ולכן כיתת אותו חזקיהו המלך.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, היכן בפרשתינו מצינו 'דיבור', אף באלו שאינם בני אדם.

פי הבאר דיבור, וכמו שכתב הרע"ב (אבות פ"ה מ"ו): "ופי הבאר, בארה של מרים, שהיתה הולכת עם ישראל במדבר בכל המסעות, ויש אומרים, שפתחה פיה ואמרה שירה, שנאמר (במדבר כ"א י"ז), עָלִי בְּאֵר עֵינֵי לָהּ. ובי'תוספות יום טוב' שם

ראו שכעת הסתלקו העננים, ועל כן חשבו שישיראל יוכרחו לעבור בנחל ארנון, ולא ידעו שאף לארון יש כח כזה ליישר את הדרך.

שוב ראיתי שבבניהו שם עמד בזה, וכתב לחדש, שהנה "הענן היה משפיל תלים ומגביה פחתים כדי שתהא הדרך משוון לפניהם, והשוואה זו תהיה קיימת באותה הדרך שהולכים בה, גם אחר שיעברו ישראל ממנה. אך הרים שהם גבוהים וגדולים הרבה שנקראו בשם 'הרים', לא היה הענן ממיך אותם, ורק אלו ממיך אותם הארון שבו שתי לוחות הברית, ומשוה אותם. ואחר שיעברו ישראל מעליהם, חוזרים ההרים ועומדים במקומן על פני הארץ כאשר היו בתחילה..."

עוד כתב שם: "ובזה יתורץ דקדוק אחר... וקשה, איך לא ידעי זה, מאחר שהם יודעים שיש כאן הרים גבוהים, ואחר שיעברו ישראל רואים שאין שם הרים. ובזה ניחא, כי ההרים אחר כך חוזרים לקדמותן כאשר היו בראשונה, ובשעה שעוברים ישראל, אין האמוראים] הולכים עמם כדי שיראו

הוסיף על כך: "כלומר, שהיו עונים כנגד הדיבור שלה".

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: מי אני: 'וְהָב [המצורע, רעו של אֶת]'

דמות הקשורה: 'על פן יאמר בספר מלחמת ה' את וְהָב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרָנוֹן'. במדבר כ"א י"ד.

יש לומדים כפשוטו שכלל לא הייתי - שיש הלומדים את הפסוק על פי פשוטו של מקרא, ולכך סברו שכלל לא היה אדם ששמו הוא 'וְהָב'.

במדרשים רבים מצאנו שלמדו את הפסוק (במדבר כ"א י"ד): "על פן יאמר בספר מלחמת ה' את וְהָב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרָנוֹן", על פי פשוטו של מקרא, וביארו מהו 'אֶת וְהָב בְּסוּפָה', ומדוע הוא נאמר בספר מלחמות ה', וכפי שאיתא בבמד"ר ט"ט כ"ה: "על פן יאמר בספר מלחמת ה' את וְהָב. שעשה להם הקב"ה אותות ונסים בנחלי ארנון, כנסים שעשה להם בים סוף. ומה הם נסים של נחלי ארנון, אדם עומד על הר זה ומדבר עם חברו בהר הזה והוא רחוק ממנו ז' מילין, והדרך יורד לתוך הנחל ועולה, ודרך של ישראל לעבור בתוך הנחל. נתכנסו כל האומות לשם, אוכלוסין שאין להם סוף, ישבו מקצתן בתוך הנחל, והנחל מלמעלה עשוי מערות וכנגד המערות הר שכנגדו עשוי סלעים סלעים כגון שָׁדִים, שנאמר (שם ט"ו), וְאָשַׁד הַנְּחָלִים. נכנסו האוכלוסין לתוך המערות, ואמרו כשירדו ישראל, לתוך הנחל אלו עומדין לפניהם שבתוך הנחל ואלו למעלה מן המערות ונהרוג את כולם. כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום, לא הצריכן לירד למטה מן הנחל, אלא רמז [ה'] להרים, ונכנסו שדים של הר זה לתוך מערות ומתו כולם, והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשו דרך כבושה ולא נודע אי זה הר נסמך לחברו. ואותו נחל מפסיק בין תחומי ארץ ישראל לתחומי ארץ מואב... הר שבארץ מואב לא נזדעזע שבו המערות, וההר מארץ ישראל נזדעזע שבו הסלעים כמין שדים, ונסמך להר שכנגדו... נכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל אותן גבורין, והבאר ירדה לתוך הנחל ומתגברת שם, ואבדה כל האוכלוסין כדרך שאבד אותן הים, לכך הקיש את וְהָב בְּסוּפָה לנחלי ארנון, ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל נסים הללו. אמר הקב"ה, הריני מודיע לבני כמה אוכלוסין אבדתי מפניהם. ירדה

הבאר לאותן המערות, והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר, וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה שהיא יוצאה מלאה מתוך הנחל ומוציאה איברים איברים. ומנין שהבאר הודיע בהן, שנאמר וְאָשַׁד הַנְּחָלִים. (שם ט"ז) ומשם בְּאֶרְה. וכי משם היתה, והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם, אלא שירדה לפרסם את הנסים, והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה, (שם י"ז) עָלִי בְּאֵר עֵינֵי לָהּ, ואמרו שירה עליהם."

וכדרך מדרש זה מצאנו במדרשים רבים נוספים, וכן ביארו רש"י ועוד מפרשים רבים, ולשיטתם שהפסוק מדבר על ענין אחר, בוודאי שלא נזכר כאן שמו של 'וְהָב'.

וזאת מחמת העיר שבשמה נקראתי - שבלימוד זה של דברי הפסוק כפשוטו של מקרא, תיבת וְהָב מדברת אודות אחת מערי מואב שנקראה בשם זה, ולא האדם הנזכר בדרש וכדלהלן.

שבלימוד הפסוקים כפשוטו של מקרא, ביארו הדברים הוא ש'וְהָב' מדבר אודות אחת מערי מואב שנקראה כן, וכפי שכתב הרמב"ן (במדבר כ"א י"ד): "ושם עיר אחת מן הערים שהיו למואב, וְהָב... והנה כאשר לכד סיחון ערי מואב, כתבו המושלים בספר שקראו מלחמות ה', אֶת וְהָב בְּסוּפָה, או שכתבו 'לחם ה' אֶת וְהָב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אשר לאֲרָנוֹן, ושפך הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה למושב עַר, וְנִשְׁעַן האֲשֶׁד לַגְּבוּל מוֹאָב, הִלֵּל הַשְּׂמִיד ה' בסופה ובסערה..." ובדומה כתב בחוקוני: "וְהָב. שם מקום בסוף גבולה של ארץ מואב שהלכו בו ישראל."

ור' חיים פלטיאל ביאר בדרך דומה, אלא למד שהעיר והב עומדת בים סוף: "אֶת וְהָב בְּסוּפָה. בים סוף עומד וְהָב, והב שם עיר, אֶת הַנְּחָלִים של והב הולכים לארנון, ואשד הנחלים, לשון בקעה כמו אשדות הפסטה, אותה בקעה נוטה לשבת ער ונשען לגבול מואב, ומשם בארה, מקום שנסתלק משם הבאר."

אכן יעויין בפרש"י שם שלמד ביאור תיבה זו מלשון נתינה, וכפי שכתב: "אֶת וְהָב. כמו 'את יֵהָב, כמו שיאמר מן יעד ועד, כן יאמר מן יֵהָב והב. והו"ו יסוד הוא, כלומר, את אשר יֵהָב להם הרבה נסים בים סוף."

וראה עוד בדברי הרשב"ם שם: "אֶת וְהָב. את יֵהָב של הק'. כמו (תהלים נ"ה כ"ג), הַשֶּׁלֶךְ עַל ה' יֵהָב. וכמו מן היה, מה הוא לאדם. מן (ירמיה נ' כ"ד) יִקְשְׁתִּי לָךְ וְגַם לַלְפָדָת בְּבֵל. (דברים ז' כ"ה) פֶּן תִּקְשֶׁ בּוֹ. [מן ירא] (תהלים ק"ל ד') לְמַעַן תִּתְּנָא, וי"ו תחת יו"ד, כן וְהָב מן יֵהָב."

ובבעל הטורים (בפירושו הקצר) ביאר: "אֶת וְהָב בְּסוּפָה. כמו יֵהָב. וכן (בראשית כ"ז כ"ט),

זמני כדי שיוכלו לעבור, ולאחר מכן חזרו ההרים למקומם, וא"כ לא היה כאן נס מיוחד שחזרו ההרים למקומם. אלא לכאורה מפורש בדברי חז"ל שמעשה הארון בהשפלת ההרים והשוואתם לארץ, נשאר כן לעד, כדאיתא בתנחומא חקת י"ד: "ואף על פי שהענן מהלך לפניהם משפיל את הגבוה ומגביה את השפל, הניח הקב"ה את ההר הזה [הר ההר], דוגמה שידעו בנסים שעשה להם הקב"ה, שלא הניח הר במדבר, שלא יהיו מתיגעין עולין ויורדין. ואף על פי שהיה עושה הענן כל המדבר מישור, היה מניח מקום גבוה למשכן שיהא חונה שם, והניח שלשה הרים, הר סיני לשכינה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן". וכפרש"י בקצרה (במדבר כ' כ"ב): "...ואף על פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים, שלשה נשארו בהן, הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן".

12. ודבר פלא בענין הקשר בין שמותיהן של את והב, לבין מה שזכו לגלות את הנס וישועת ה' לישראל, כתב בפירושו 'שמו אברהם' על מדרש

מה שעושה הארון, ורק הם רואין את הדרכים אחר שעוברים ישראל בהם, וכשרואין, רואין ההרים במקומן כמו שהיו".

9. והאופן בו הארון היה משפיל את ההרים, ביאר רש"י בד"ה ממיך, שהיה זה על ידי התפשטות ההרים זה לצד זה עד שנעשה העמק שוה.

10. ודרשו שם ענין זה בדברי הפסוק (במדבר כ"א ט"ו): "וְאָשַׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשִׁבְתְּ עַר וְנִשְׁעַן לַגְּבוּל מוֹאָב". ופרש"י בברכות שם את דרשת הגמ': "אֲשֶׁר נָטָה לְשִׁבְתְּ עַר. ההר שבעבר העמק, נטה ונתפשט לצד חברו ההר אשר לצד עבר מואב, ושם ארץ מואב ע"ר".

11. הנה דבר זה, שחזרו ההרים למקומם, מפורש ברש"י שם שכתב: "חזו דמא. כשחזרו ההרים למקומן". והוא נס מיוחד שנעשה כדי לגלות לישראל את הנס הגדול שנעשה להם, שניצלו מיד האמוריים.

ואמנם היה מקום ללמוד, שבכל פעם שהארון היה מנמיך את ההרים בפני ישראל, היה זה רק באופן

הנה גביר, כמו ה'ה'. פירוש, אשר נתן לנו בסופה, כלומר במהירות, כמו (משלי י' כ"ה) כעבוד סופה, שבמהרה לקחנו הון רב, וזהו שכתוב במלחמות ה', דכתיב (דברים ב' ל"ה), רק הנהמה (ושלל הערים) בזנו לנו (ושלל הערים).

ובדרך נוספת כתב ר' יוסף בכור שור (שם, וכע"ז ביארו בדעת זקנים מבעלי התוספות ובהדר זקנים): "אתנה, תיבה אחת היא", והוא כמו (בראשית מ"ה א'), בהתודע יוסף אל אחיו, שהוא מן ידע, וכמו כן 'אתנה', כמו אתיה, כמו (במדבר כ"ו ס"ב), כי לא נתן להם נחלה, דמתרגמיני, ארי לא יתייב, כלומר, ניתן מלך מואב בסופה וסערה שהיה נצחו... שלקחו כל ארצו עד הנחל".

פעם אחת בדרש התפרשתי – שלפי הדרש בפסוק, הרי שמדובר ב'נהב' אחת מהמצורעים, שהתפרש בתורה ובכתבי הקודש פעם אחת בלבד במקום זה.

שוהב המצורע התפרש בדרש, כפי שדרשו בפסוק (במדבר כ"א י"ד): "על כן יאמר בספר מלחמת ה' את נהב בסופה ואת הנחלים ארנון", כדאיאת בברכות נ"ד א' ועוד, שפסוק זה מדבר על שני מצורעים שהראשון נקרא 'נהב' והשני נקרא 'נהב', וכדלהלן.

והזכרתו זו של נהב בדרש בפסוק זה, היא הפעם היחידה בה נזכר בכל כתיב הקודש, ומלבדו לא מצאנו מקום בו דרשוהו, ואף לא מצאנו אדם נוסף בכתבי הקודש הנקרא בשמו.

זכות הנס הגדול שפרסמתי – שהתפרשותו של 'נהב' בדרש הפסוק, הוא בזכות הנס הגדול שהיה עם האמוריים שהוא זה שזכה לפרסמו, יחד עם את חבירו מצורע כמותו.

שנס גדול עשה ה' לישראל בנחל ארנון בהריגת האמוריים שביקשו לאבד את ישראל חלילה, וכדברי המדרש למעלה, שהר אחד יצא לקראת ההר השני וביניהם נמחצו כל אותם גיבורים שחפצו להרע לישראל, כדאיאת בברכות נ"ד א' (וכע"ז בתרגום יונתן עה"פ ועוד הרבה): "תנא, את נהב בסופה. שני מצורעים היו דהו מהלכין בסוף מחנה ישראל, כי הו קא חלפי ישראל אתו אמוראי עבדי להון נקירותא וטשו בהון. אמרי (-האמוריים), כי חלפי ישראל הכא נקטלינון, ולא הו ידעי דארון הוה מסגי קמייהו דירשאל והוה ממיק להו טורי מקמייהו. כיון דאתא ארון, אדבקו טורי בהזי הדדי וקטלינון, ונחת דמיהו לנחלי ארנון. כי אתו את ובה, חז דמא דקא נפיק מביני טורי, אתו ואמרי להו לישראל ואמרו שירה, היינו דכתיב: ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב".

וביאור הדרשה ע"פ המפרשים: שכאשר הלכו ישראל בדרכם לארץ ישראל, הדרך שלפניהם עברה דרך נחלי ארנון, שהיו גיא צר וארוך בין שני הרים גדולים ורמים, והלכו האמוריים וחפרו להם מערות במרומי ההרים והתחבאו בהם, במחשבה שכאשר כל ישראל ינסו לגיא הארוך והצר בכדי לעבור בו, הם יפגעו בהם מלמעלה באופן שלא יוכלו לברוח, וחלילה יעשו בהם כליה. אך האמוריים לא ידעו שהארון¹ הולך לפני מתנה ישראל ומנמיד לפניהם את ההרים, כך שכלל לא יצטרכו לעבור בגיא שבין ההרים, וכל תכניתם חסרת בסיס מציאותי, שישראל יעברו בסמוך במקום בו עמד ההר, ולא יוכלו לפגוע בהם כלל.

כאשר הגיעו ישראל סמוך להרים, עשה ה' עמהם אות ופלא, שכאשר הארון יישר לפניהם את ההר, היה זה באופן שהדביק את שני ההרים הגדולים יחדיו¹⁰, וכל אלו שהתחבאו במערות ההרים התרסקו למוות. וכאשר סיימו ישראל לעבור, חזרו ההרים למקומם¹¹, וירד דמם מבין ההרים לנחלי ארנון.

באותה עשה היו את והב מהלכים לאחר מחנה ישראל, וראו את נחלי הדם היורדים מבין ההרים, הם התודעו ראשונים לנס זה, וזכו להיות אלו שפרסמוהו לכל ישראל¹², ובעקבות כך אמרו ישראל שירה.

אכן שיטת הבמד"ר י"ט כ"ה והתנחומא בפרשה סי' כ' ועוד [וכפי שכבר הובא למעלה], שניסי נחל ארנון נודעו לישראל על ידי הבאר, וכפרשי" שם.

נחלקו באותיות שמי גדולי הדורות – שגדולי הדורות נחלקו באותיות שמו, האם נקרא 'נהב', או שנקרא 'הב', וה'א' הקודמת לשמו אינה אלא 'וא' החיבור.

שבאותיות שמו של נהב נחלקו גדולי הדורות, רבים למדו שאכן נקרא כשם הזה, נהב, וראשון להם הוא רבינו תנאל בברכות נ"ד א' הכותב שהיה שמו 'נהב': "וזאת נהב, שני בני אדם, אחד שמו את, ואחד שמו והב, [ושניהם] מצורעים היו". וכן כתב הרד"ק בפרשים (שורש והב). וכע"ז כתבו עוד כמה מפרשים, וכגון באוה"ח על הפסוק שם כתב: "ב' אנשים מצורעים היו בישראל, אחד שמו את ואחד שמו והב...". וכן כתב בפירוש 'שמו אברהם' על מדרש לקח טוב (לרבי אברהם פאלאג'י זצ"ל, עה"פ, אות קפ"ט): "לשון זה יורה, דשמות המצורעים היו כך, אחד נקרא את, וב' והב". וכפי שיטות אלו נקטנו בכתביב שמו.

אכן האבע"ז על הפסוק למד כי אין שמו¹³ אלא 'הב' (בלא ו'א'ו, ולא נהב), וכפי שכתב שם: "שלא נמצא ו'ו' שרש בראש המלה", ועל כן מסיק שאינו בלשון הקודש, או שאין הו'ו' בו שרש אלא ו'ו' החיבור: "ו'שם נהב איננו לשון הקדש, וכן (שם) י"ג

(י"ד) [נחבי בן נפסי, (אסתר א' ט') ושתי המלכה], (שם ט' ט') ו'נתא [מבני מן]. גם (דה"א ו' י"ג) [בני שמואל הכהן] ושני, או פירוש ושני הו'ו' לחבור. וכל זה למה, שלא נמצא ו'ו' שרש בראש המלה, רק מלת (שמות כ"ז י'), ו'ו' העמדים...".

ומבאר באבע"ז דבר פלא, שמלכת אחשוורוש נקרא 'שתי' ולא 'שתי'. כך גם בנו העשירי של המן שנתלה קרוי 'זתא', ולא 'זתא', וכן בשאר הדוגמאות שהביא.

וראה עוד בצ"ח בברכות שם, שכתב כן להדיא על אותו המצורע, שהיה שמו 'הב', והוא"ו אינו אלא 'וא' החיבור': "הני שני מצורעים, אחד היה שמו את והשני היה שמו הב...". ויתכן ולמד שהוא כעין שמות בנות העלוקה כדלהלן, שנקראו 'הב'. והגם שרמז שם לענינים רבים, אין מקרא יוצא מידי פשוטו ש'הב' הוא שם.

ומה שכתב בזה בספר 'מנחת ש', הובא בהערה¹⁴, עיי"ש.

ונמצאו כשמי במשל הבנות הצוחות – שלדעות הלומדים שנקרא רק 'הב', הרי נמצאה כשמו אחת הבנות הצוחות שבמשל.

שאחת הבנות של העלוקה מהמשל, נקראת 'הב', וכדכתיב (משלי ל' ט"ו): "לעלוקה שתי בנות הב ששלוש הנה לא תשבענה ארבע לא אמרו הן. ודרשו חז"ל שדברי הפסוק על אותן שתי הבנות הנקראות בשם זהה, אינם אלא על מינות והרשות הנמצאות בגיהנום, שהמה דורשות וצוחות, וכדאיאת בע"ז י"ז א': "לעלוקה שתי בנות הב. מאי הב הב, אמר מר עוקבא, [קול] שתי בנות, שצועקות מגיהנם (על רוב ייסורי גיהנם - רש"י) ואומרות בעוה"ז, הבא הבא. ומאן גינהו, מינות (צועקת הבא תקרובת לעבודת כוכבים - רש"י) והרשות (צועקת הבא ממון ודורונות וארנוא ומס למלך¹⁵ - רש"י). איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, קול גיהנם צועקת ואומרת, הביאו לי שתי בנות שצועקות ואומרות בעולם הזה הבא הבא".

וראה עוד בתוס' שם שכתבו: "לעלוקה. לפי הפשט היינו גיהנם, וכן יסד הפייט בזולת של חנוכה, יקדו בהבהי עלק. ור"ת הקשה, דבפ"ב דעירובין (דף יט. ושם ד"ה והאיכא) דחשיב שמות גיהנם, לא קחשיב האי. לכך נראה לו, דשם חכם הוא, כמו (משלי ל' א'), לאיתיאל, (שם ל"א א'), למואל. אבל אין לומר שהוא משמות שלמה, כמו (שם ל' א'), אגור, (קהלת א' א'), קהלת. דבמדרש של ג' דברים קחשיב איתיאל בשמות שלמה ולא קחשיב האי בחדייהו".

ודרשות רבות נוספות נאמרו בפסוק זה, עיי"ן בהערה¹⁶.

חכמי בורגיש שמצאו שתי תיבות בספר הרמ"ה ז"ל... וע"ע בשיירי כנסת הגדולה (הגהות טור, יור"ד סי' רע"ד אות ח'): "את והב מלה אחת, רד"ק. והר"ם לונזאנו באצבע אור תורה, כתב שהם שתי מלות".

שוב ראיתי שכתב בערוך השולחן (שם ס' כ"ד), שנחשבים הם לב' תיבות, אך נהגו לכותבם בשיטה אחת: "יש תיבות שנהגו הסופרים לכותבן בשיטה אחת אף שהן שני תיבות, ואלו הן: תובל קין, בית אל, ומלכי צדק, באר שבע, בן אוני, בעל חנון, צפנת פענח, פוטי פרע, את והב... וכל זה לכתחלה, ואם כתבן בב' שיטין אינו מעכב".

15. וראה עוד רש"י למעלה ד"ה והרשות, שפירש: "והרשות. שולטנות, שנותנין עיניהן בבעלי ממון להרגן וליטול ממון".

16. ובכדי להבין דרשות אלו, יש להקדים ולבאר הפסוק על פי פשוטו של מקרא וכביאור המפרשים, ולאחר מכן ללמוד דרושו, אלא שאין הזמן גרמא ונאלצנו להפסיק כאן, ונקוה שיוזכרו ה' להשלים פרשה זו בהזדמנות קרובה.

במקצת ספרים מדויקים כ"י, חדא מלה כתיב. וכ"כ החזקוני, 'אתנה' תיבה אחת, והוא כמו אתיהב שהו"ו מתחלפת ביו"ד, כמו בהתודע יוסף וכו', ע"כ. גם בהעתק הללי מצאתי 'אתנה' כתוב מלה חדא בספר ירושלמי.

וזה לשון רד"ק בפרשים שרש והב, כתבתי המלה הזאת בשרש ו"ו כי כן דעת המפרשים, כי והב לבדו מלה אחת, אבל אני מצאתי בספרים מדויקים 'אתנה' מלה חדא, ותי"ו נקודה בשוא, עכ"ל.

ומדברי המפרשים נראה, דתרתין מילין כתיבין, כמו שכתב רד"ק עצמו בשם, וסמך עליהם לכתבו בשרש ו"ו. וכן נראה ממדרש רבותינו בפ' הוראה, תנא, את והב בסופה, שני מצורעים היו וכו', כי אתו את והב חזו דמא וכו'. וגם מספר הזהוה פ' בשלח על פסוק ה' איש מלחמה. עוד יש ראייה לזה ממסרה גדולה ערך את, שהביאה אלפ"א בית"א את ולית מנהון ואת, וחד מינייהו את והב. גם בעל אור תורה העיד שכן ראה בכל ס"ס ואשכנז, את לבד נהב לבד, ומקף ביניהם, והתי"ו בלי ניקוד. וגם מצא כתוב בהדיא, שתי תיבות כתוב בספר עזרא. וכן העידו

לקח טוב (לרבי אברהם פאלאג'י זצ"ל, במדבר אות קפ"ט): "...דבדיק בשמיהו, דשם ה' בפי אביהם שיקראו כך, את והב, דאתא ויהיב כ"א, ונתן אותות ומופתים לבשר בשורה טובה על הנס הגדול שראו בעיניהם".

עוד כתב שם: "והצצתי בזה עד היכן הגיע רחמיו יתברך, דמרחם על הבריות, דאלו המצורעים נתקיים בהו בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, מקרב את הרחוקים החשובים כמת, דלא המתים יהללו יה, ויבואו על ידיהם בשורה טובה להודות לה' ויתקברו אליהם לשמוע שמועה טובה, מה שהיה...". ותשו"ח לבה"ח ש. קולמן נ"י שציין לנו לדבריו.

13. אמנם יש לציין כי האבע"ז כלל לא עומד על כך אם מדובר בשם אדם או שם מקום או כל ענין אחר, אלא רק עם עצם הענין מה אופן הכתיבה של תיבה זו, האם ה'וא' ב' בראשה הוא חלק ממנו או רק 'וא' החיבור".

14. וראה במנחת ש' עה"פ שכתב: "את נהב".

